

ТРАДИЦІЙНЕ АНСАМБЛЕВЕ НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ПРИКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

У працях багатьох українських вчених (М. Лисенка, П. Демуцького, В. Шухевича, Г. Хоткевича, К. Квітки, М. Грінченка, А. Гуменюка, П. Іванова, А. Іваницького, І. Мацієвського, М. Хая, Б. Яремка, Б. Водяного, Ю. Лошкова) ансамблеве виконавство розглядається як одна із форм функціонування народних інструментів у побуті українців від найдавніших часів до сучасності.

Починаючи з другої половини XVI – початку XVII століть, коли у музичному побуті українців отримали велику популярність струнні інструменти – скрипка і цимбали, розпочинає своє становлення та активний розвиток впродовж наступних століть найпопулярніший в Україні ансамбль "троїстих музик". Одним із перших звернув належну увагу на "троїсту музику" М. Лисенко: "Нарешті, п'єси суто танцювального характеру виконуються спеціальною грою на скрипці, цимбалах, з додатком ударного інструмента бубна і становлять так звану в народі "троїсту музику" [4, 12–13].

Серед науковців, що вивчали чи продовжують вивчати традиції народно-інструментального ансамблевого мистецтва України, проблема дослідження ансамблю "троїстих музик" передбачає перш за все визначення його сутності. Пояснення терміну "троїста музика" у багатьох авторів неоднозначні [6, 135].

Доктор мистецтвознавства І. Мацієвський подає сучасне обґрунтування походження терміну "троїста музика": "Термін "троїста музика" (буквально: потроєна музика, або потроєний скрипаль) в Україні і в Білорусії достатньо широко застосовується в побуті, і особливо, в різноманітній літературі по відношенню до традиційних сільських інструментальних ансамблів танцювальної музики" [5, 95–96]. На думку автора, пояснення терміну "троїста музика" – означає три музиканти" – не зовсім точне. На це є дві причини: 1) кількість музикантів в ансамблі може бути різною, "число "три" далеко не найбільш розповсюджене"; 2) існування в народі інших типів ансамблів, що інколи теж можуть називатись "троїстими музиками" [5, 96]. Одним з прикладів підтвердження цієї думки може слугувати світлина з зображенням гуцульського ансамблю "троїста музика" (сопілка, скрипка, цимбали, бубон), поміщена в "Атласі музичних інструментів..." [1, 54]. Це найбільш типовий зразок автентичного ансамблю "троїстих музик", так званої гуцульської капели.

Завдяки збереженню локальної традиції окремих населених пунктів (у переважачій більшості сільської місцевості) Прикарпаття поки що існують *осередки автентичної народно-інструментальної ансамблевої творчості, так звані "гуцульські капели"*. Традиційною і єдиною формою передачі найтиповіших мелодичних зворотів та інтонацій з покоління в покоління автентичними гуцульськими капелами є усна. В особі учасника гуцульської капели поєдналися функції автора, майстра-конструктора, виконавця, вчителя і слухача. Сфери побутування подібних ансамблів розглядаються у контексті народних звичаїв, родинних відносин, вірувань.

І до сьогодні на Прикарпатті різдвяні колядки та щедрівки супроводжуються інструментальним супроводом: дзвоники, ріг, трембіта, флюяра, скрипка, бас, цимбали, бубон, баян. Хрестини, сільські празники, вечори молоді, танці, розколяда, входи́ни, "від'їдини", календарні та сімейні свята, весілля, похорон – найтиповіші зразки етнопроцесів побутування автентичної народно-інструментальної культури на досліджуваній території.

"Гуцульське весілля" багате різноманітними обрядами, де інструментальний супровід "сільських музик" відіграє неабияку роль. Це справжня "академія" вишколу народних музик, ареал збереження автентичної гуцульської народної музики. Характерною ознакою інструментального супроводу весільної капели, що підтримує вокальну лінію у багатьох обрядах весілля є прозорість ансамблевих партій, орнаментика, імпровізаційність мелодичних ліній. Найбільш вживаними для супроводу латканок є натуральні інтервали, що відповідає манері співу латканок. Як зазначає професор П. Терпелюк, "весільна капела, до якої, окрім скрипки і сопілки, входять цимбали, акордеон чи баян з темперованим строем, усе ж акомпанують латканковим мелодіям... вони тримають народну гармонію, характерну для різних місцевостей" [7, 5].

Слід виокремити певні особливості функціонування гуцульських капел. Найперше – це *фольклорно-інструментальна традиція сімейних ансамблів "троїстих музик"*. Це весільні капели за участю П. Терпелюка та "чудових народних музикантів, з якими я довгий час грав", – пригадає маестро-скрипаль (цимбалісти, сопілкарі, бубністи, баяністи, акордеоністи) [8, 8]. На обкладинці його навчального посібника "Моя Гуцулія" (частина III, 2005 р.) бачимо світліну, на якій зображена весільна капела у складі: ще зовсім молоді – скрипаль Петро Терпелюк, сопілкар-віртуоз Василь Попадюк, цимбаліст – рідний брат П. Терпелюка Василь, бубніст Іван Майданський.

Яскравим прикладом точного відтворення гуцульської мелодики є інструментальна капела братів Стринадюків з с. Замагора Верховинського району Івано-Франківської області. У 2010 р. на семінарі виконавців українського автентичного фольклору, що проводився у рамках Всеукраїнського фестивалю сучасної пісні та популярної музики "Червона рута" в м. Івано-Франківську, вони виконували танець "Гуцулка", пісню "Про Чорногору" (з солісткою), "В'язанку гуцульських мелодій" (епізодично з солістом),

"Гуцульську співанку" (коломийкового характеру, з солістом). Інструментальний склад капели є традиційний для Прикарпатського регіону Гуцульщини: скрипка, фірка (в окремих композиціях цей же виконавець грає партію другої скрипки), гуцульські цимбали, бубен (барабан з тарілкою). Як епізодичний, для створення певного колориту, використовують трембіту. Виступ ансамблю на фестивалі є зразком автентичного виконавства на народних інструментах в умовах концертної сцени. Слід зауважити, що керівник ансамблю скрипаль Василь Стринадок має вищу музичну освіту і академічну постановку, але це не заважає йому "по-гуцульськи" грати.

Великою популярністю не тільки в Україні, але і за кордоном користується сімейний ансамбль Тафійчуків (батько Михайло та сини – Юрій, Дмитро, Микола; інструментальний склад: сопілка, скрипка, гуцульські цимбали, бубен) із присілка Буковець поблизу села Верхнього Ясенова Верховинського району Івано-Франківської області. На сьогодні в Україні випущені перший альбом ансамблю "Родинний гурт Тафійчуків. Мелодії Карпат" (2007 р.), де поміщені унікальні записи автентичних гуцульських інструментальних мелодій; перший дводисковий український¹ компакт "Родинний гурт Тафійчуків. Гуцульські награвання" (2 CD, 2008 р.): І диск – це музика до весільного обряду від першої весільної гри і аж до проводження гостей, II диск – демонстрація тембральних і технічних можливостей гуцульських народних інструментів (трембіта, дуда, денцівка, телінка, флюяра, сопілка, скрипка, цимбали), а також окремі співанки. З ініціативи організаторів фестивалю етнічної музики та лендарту "Шешори" (Косівський район, Івано-Франківської області) у 2008 році було випущено платівку "Карпатський альбом", куди увійшли записи фестивальных виступів 2005–2007 рр. Це етнічна музика у виконанні професійних та фольклорних колективів, серед яких і сімейний ансамбль Тафійчуків.

Сучасне народно-інструментальне мистецтво Прикарпаття орієнтується на *дві форми побутування та поширення*, а саме – фольклорну (традиційну) та професійно-академічну (концертну). З настанням незалежності України, у 1992 р. у Верховині відбувся перший з'їзд гуцулів. Гостем урочистого відкриття свята став ансамбль трійстих музик "Черемош" з Верховини під орудою Романа Кумлика².

¹ У доробку сімейного ансамблю Тафійчуків є вже диски, вперше видані у Польщі.

² Роман Кумлик – скрипаль-віртуоз, заслужений працівник культури України, відомий не тільки на Гуцульщині, але й по всій Україні, в Польщі та Німеччині. Окрім "школи народного музичування вуйка Петра", настанов відомого на всі гори Василя Грималюка, навчався у музичній школі, на курсах диригентів хорів, у культосвітньому училищі, працював в Гуцульському ансамблі пісні і танцю. Виконавець майже на 20-х інструментах, колекціонер народних музичних інструментів та гуцульських ужиткових речей (відкрив домашній приватний музей 8 січня 2000 р.), має добрі вокальні дані, автор гуцульських співанок (вже вийшли дві книги), майстер багатьох видів сопілок.

Прослідковуємо тенденцію збільшення серед талановитих народних музик Прикарпаття виконавців, які окрім школи "живого спілкування" у річниці побутування традиції, отримали *фахову музичну освіту* (ДМШ, школа мистецтв, музичне училище, ВНЗ, консерваторія, музична академія). Музична освіта відіграла важливу роль у розвитку народних традицій пісенно-інструментальної творчості і, водночас, пропаганди гуцульської музики.

У репертуарній політиці традиційних ансамблів відбулося ряд змін: *трансформація жанрів* інструментальної, вокально-інструментальної гуцульської народної музики (створюються фантазії, рапсодії, п'єси, в'язанки), *ява авторських композицій* на основі мелодики автентичного фольклору.

Серед найбільш поширених *форм популяризації*, збереження і передачі традиції сучасними представниками гуцульських капел можна виділити: засоби масової комунікації (радіо, телебачення); видання нотних збірників (у якості навчального і концертного репертуару); навчальних посібників; репрезентацію "вторинних" форм фольклорної інструментальної традиції у фольклорно-етнографічних концертах, регіональних, всеукраїнських та міжнародних фольклорних фестивалях, конкурсах, оглядах народної творчості; запис компакт-дисків [3, 164–166].

Неабияке значення у пропагуванні традиційного народно-інструментального ансамблевого виконавства Прикарпаття відіграє щорічний Міжнародний Гуцульський фестиваль, започаткований восени 1991 р. з ініціативи товариства "Гуцульщина" та відділу культури Верховинського району при підтримці органів місцевої влади.

У квітні 1993 р. у залі обласної філармонії відбулось справжнє свято автентичної народно-інструментальної ансамблевої музики Прикарпаття – концерт трієстих музик та солістів-інструменталістів у рамках *обласного огляду-конкурсу трієстих музик*. У переліку програми концерту знаходимо ансамблі "трієстих музик": НД с. Космач (кер. Петро Семчук, виконували "Мелодії рідного краю"); с-ща Печеніжин Коломийського р-ну (кер. І. Кузенко, викон. "Гуцульські мелодії"); с.Пістинь Косівського р-ну (викон. "На полонині"); с. Верхній Березів Косівського р-ну (кер. Василь Генник, викон. "Мелодії Березова"); с. Товмачик Коломийського р-ну (кер. Василь Мотрук, викон. "Гуцулку"); с-ща Отинія Коломийського р-ну (кер. Петро Цибій, викон.: М. Тимофіїв "Балада про злуку"); НД с. Космач (кер. Микола Думітрак, викон. "Гуцульські мелодії" – *лауреати конкурсу*).

Продовженням традицій міжнародних фольклорних зустрічей на Прикарпатті став Перший Міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України "Родослав", який відбувся у 2001 р. в м. Івано-Франківську. Серед учасників – "трієсті музики" с. Замагора Верховинського району. Знайомство з джерелами автентичного фольклору найбільших етнографічних регіонів українців, посилення впливу традиційного народного мистецтва на духовне та естетичне збагачення українського на-

роду – головні завдання фестивалю, які визначили його мету. 4–6 травня 2012 р. з нагоди 350-річчя міста Івано-Франківська проходитиме вже IV "Родослав", учасниками якого будуть не лише фольклорні колективи з України, а й з діаспори.

Справжнім святом народно-виконавського мистецтва став обласний *фестиваль родинної творчості "Родинні скарби Прикарпаття"* (сmt. Богородчани). Серед багатьох сімейних ансамблів-учасників 2002 р. – *"троїсті музики"* родини Сказьківих (сmt. Ворохта), *"троїсті музики"* с. Віпче Верховинського району у складі народного аматорського танцювального ансамблю родин Ванжураків та Іллюків.

Велику роль у справі відродження та популяризації автентичної інструментальної музики Прикарпаття відіграв Регіональний фестиваль гуцульських троїстих музик імені Могура, який у вересні 2010 року вже втретє проходив у сmt. Верховина. Постійними його учасниками є традиційні капели троїстих музик, солісти-інструменталісти. Гран-прі – скрипку – III фестивалю отримала гуцульська капела "Бай" (творчий керівник – О. Костюк). Основним об'єктом дослідження і творчим джерелом цього колективу є музична традиція Гуцульщини. У складі капели – музиканти зі Львова та сmt. Верховина, сіл Замагора, Бистрець, Верхній Ясенів: Остап Костюк (флюяра, тилинка, дуда, дрімба, трембіта), Олена Костюк (акордеон, дрімба), Василь Стринадюк (скрипка), Володимир Генсецький (цимбали, труба, трембіта), Василь Гараджук (баян). Гуцульська капела "Бай" є учасниками фестивалю "Флюгери Львова" (травень 2010 р.), музичними гостями ЕтноКлубу "Набутки" (м. Львів, квітень 2010 р.), де слухачі почули і побачили віртуозне виконання старовітської музики, глибинне звучання давніх гуцульських інструментів як сольо, так і в ансамблі, майстер-клас архайчних гуцульських танців, ритуальні дії зі співом.

Неминучим став процес *інтегрування* фольклорної традиції у професійне мистецтво у силу історико-суспільних обставин становлення і розвитку культури Прикарпаття. Зокрема, прослідковуємо трансформацію ансамблю "троїстих музик" у *народний аматорський оркестр народних інструментів*, що було опосередковано політико-культурною ситуацією (поширення культури "мас" – *розширення кількісного складу* гуцульської капели, *введення нових інструментів* – баян, акордеон, кларнет, флейта, труба, саксофон, ударна установка, гітара, клавішні, контрабас) другої половини ХХ ст. Сьогодні відомі не тільки в Україні, але і за кордоном оркестри народної музики в Косові (кер. Д. Біланюк), Коломиї ("Гуцулія", кер. М.Ковцуняк), Надвірні ("Аркан", кер. С. Орел), Івано-Франківську ("Рапсодія", кер. Л. Никорак).

Вихід на концертну сцену, виконання оригінальних композицій, зміна складу, середовища побування – ось далеко не весь перелік особливостей функціонування ансамблю "троїстих музик" Прикарпаття на сучасному

етапі. Фольклорні фестивалі, огляди, конкурси, огляди-концерти покликані сприяти вихованню бережливого ставлення до джерел духовних традицій, пропагувати національне, бути завжди на захисті збереження автентичного фольклору, розвивати культурні традиції взаємоповаги та взаєморозуміння між народами.

Подальший розвиток і активне функціонування народно-інструментальної культури Прикарпаття, як в якості автентичного зразка фольклорної традиції, так і видозмінених сучасних формах ансамблевого виконавства, бачаться у справжньому пієтеті до фольклору та збереженні багатой орнаментики, специфіки фольклорного інструментального інтонування, виконавського стилю творців і носіїв фольклору за допомогою цифрових носіїв (комп'ютерних дисків, компакт-дисків, відеокамер, диктофонів), належного поцінування корінних талантів науковою елітою та державою.

Використані джерела

1. Вертков К. А. Атлас музыкальных инструментов народов СССР / К. А. Вертков, Г. И. Благодатов, Э. Э. Язовицкая. – М. : Музыка, 1975. – С. 48–60.
2. Грица С. Проблеми репрезентації фольклору на святі народної творчості / С. Грица // Трансмисія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. – Київ-Тернопіль: Астон, 2002. – С. 205–217.
3. Дутчак В. Фольклор Прикарпаття в современной звукозаписи / В. Дутчак // Аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, перайманя: зборнік навуковых прац удзелнікаў III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. – Мінск : БДУКМ, 2009. – С. 164–166.
4. Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні / М. Лисенко. – К. : Мистецтво, 1955. – 62 с.
5. Мацієвський І. Троїста музика (До питання про традиційні інструментальні ансамблі) / І. Мацієвський // Ігри та співголосся. Контонація. Музикологічні розвідки. – Тернопіль: Астон, 2002. – С. 95–111.
6. Пасічняк Л. Троїста музика в народно-інструментальному мистецтві України ХХ століття / Л. Пасічняк // Мистецтвознавство. Вісник Прикарпатського університету. – Вип. IV. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 133–144.
7. Терпелюк П. Моя Гуцулія. Весільні латкання / П. Терпелюк. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. – Ч. 4. – 88 с.
8. Терпелюк П. Моя Гуцулія: Гуцулково-коломиївкові мелодії для скрипки в супроводі фортепіано / П. Терпелюк. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. – Ч. 3. – 76 с.